

POTI IN STRANPOTI NOVIH OČETOVSKIH IDENTITET

Nekaj misli o sociološki interpretaciji
novega ('postmodernega') očetovstva

Povzetek. *Novo očetovstvo je fenomen, ki v razpravah o družinskih spremembah v postmodernosti najbolj buri družboslovne duhove. To je tema, ki teoretike družine najbolj razločuje: na eni strani stojijo perspektive, ki ugotavljajo nov fenomen vpletenega očeta, na drugi strani so perspektive, ki v empiriji utemeljujejo teze o tem, da se očetovska prisotnost v družini ni bistveno spremenila. Kako torej pojasniti to dilemo? Avtorica poskuša, upoštevajoč novejšo izsledke socialne zgodovine, najti odgovor v problematizaciji koncepta 'očetovske odsotnosti/prisotnosti v družini', katerega kulturni pomeni časovno intenzivno variirajo. Analiza topologij 'novega' očetovstva pa nakazuje, da je 'novo' očetovstvo vse prej kot jasno definiran družbeni fenomen. Ravno nasprotno, v svoji pojavnosti raznolikosti, identitetni zmedi in ideološki dvojnosti, je 'novo' očetovstvo vse prej kot družbeni model aktivnega starševstva.*

Ključni pojmi: *novo očetovstvo, postmodernost, pluralizacija moških identitet, obvezno materinstvo, erozija patriarhalne avtoritete, etika skrbi za druge, ideologija, očetovska neprisotnost.*

"Nekoč sem imel dva sinova. Vedno sem se trudil, da bi ju kaj naučil. Ju navdušil za glasbo. Pri petih mesecih sem jima igral Mozarta. Potem sem jima kupil klavir, vadil z njima, jima prebiral zgodbe za lahko noč. Vsak večer. Jaz osel grem devetletnemu otroku brat Zločin in kazen. ... Nikdar ju nisem silil. Vem pa za modrost: 'Ko je otrok star šest let, pravi, da lahko oče naredi vse. Ko je star dvanajst let, pravi, da lahko oče naredi skoraj vse. Pri šestnajstih pa pravi, da je oče bedak. Pri štiriindvajsetih pravi, da oče morda le ni bil tak bedak. Pri štiridesetih pa: Ko bi le mogel vprašati očeta.' Bojim se, da moja sinova do tega ne bosta nikdar prišla."
Arkady Shapira (Maximillian Schell) v filmu Mala Odesa (režiser James Grey, 1994).

* Mag. Alenka Švab, mlada raziskovalka.

Arkady Shapira generacijsko gledano ni postmoderni oče, čeprav spada v 'naš' čas. Toda prav zato njegova razočaranost nad neuspehom osebnega projekta vzgoje sinov, dobro ponazarja sodobni problem nove očetovske identitete 'vpletenega' očeta. Tudi če si želi aktivno sodelovati pri vzgoji otrok, mu to spodleti, saj ne zna uporabljati postmodernim otrokom primerna vzgojna 'orodja'. Očetovska avtoriteta, edini 'vzgojni' prijem, ki ga pozna, je že zdavnaj passé. Prav ta 'clash' med (ideološkimi) zahtevami po vpletenosti modernih očetov v skrb in vzgojo svojih otrok in pomanjkanjem znanja in praks za takšno vpletenost, je vzrok pogosto spodletelim novim očetovskim identitetam in hkrati bistvena značilnost 'novega' očetovstva.

Očetovstvo ter spreminjajoča se vloga očeta v 'postmodernem' družinskem življenju je nedvomno med najaktualnejšimi temami v družboslovju o družini in zasebnosti devetdesetih let. To je tudi tema, ki pušča največ ambivalentnih odgovorov in nejasnosti ter nesoglasij med analitiki sprememb. Ambivalenca se razteza od 'odkrivanja' novega očeta, ki naj bi bil, v nasprotju z modernim očetom - preskrbovalcem družine (bread-winner), vedno bolj vpleten v različne segmente družinskega življenja, do pesimističnega ugotavljanja, da je 'novi' oče le sodobni mit, daleč od vsakdanje realnosti, v kateri je večina družinskega dela (še vedno) družbeno delegirana ženski. Številne sociološke, psihološke in druge razprave¹ puščajo vtis obsežnega ostanka nepojasnjenih segmentov fenomena t.i. novega očetovstva. Še manj izvemo o morebitnih (socialnih, psiholoških idr.) vzgibih novega očetovskega angažmaja v družinskem življenju, dejavnikih, ki naj bi vplivali na ta fenomen itd. 'Novo' očetovstvo torej ni zgolj 'zanimiva' tema, ampak tudi problematika, o kateri ni najti enotne interpretacije ali celo konsenza. Teoretskemu nesoglasju pripisujemo *površinskost* ter, pogojno rečeno, 'napačno' postavljena vprašanja in usmerjenost analiz. Današnje analize novega očetovstva se vse prevečkrat odvijajo le na površini fenomena in ga raziskujejo le v njegovi novi pojavnosti, predvsem v primerjanju s podobo modernega očeta. Vrtijo se zgolj okrog detektiranja sprememb ter ugotavljanja njihove indikativnosti. To pa je še ena v vrsti tipičnih razpetosti med 'za-in-proti' v razpravah o postmodernosti.

Preseg razpetost med obojimi argumenti lahko izpeljemo z analizo ontoloških aspektov fenomena, torej 'ozadja' njegove pojavnosti. Nekatere nastavke za razmišljanje v tej smeri predstavljamo v tem tekstu. Poleg iskanja karakteristik obstoja novega očetovstva, se usmerjamo v analizo ontološkega pomena očeta in očetovstva v družbi, predvsem v relaciji do materinstva ter v problematiziranje nekaterih analitičnih kategorij razumevanja (moderne) očetovstva v družboslovju. Izhajamo iz ideje, da je razumevanje spreminjanja vloge očeta možno (še)le s pozornostjo do pomenov njegovih ontoloških temeljev, tako v modernosti kot v postmodernosti. Pri tem se odpira vrsta doslej spregledanih vprašanj. Da bi nanje odgovorili, se moramo vrniti tudi v temelje konstituiranja moderne družine - družine, kjer se 'oče v družini' kot ga razumemo v modernosti, sploh pojavi. Šele ko razumemo vlogo očeta in kreiranje nocij očetovstva v modernosti, lahko namreč razumemo tudi ozadje, vzgibe in pomene 'novega' očeta postmodernosti.

¹ Glej na primer zbornik van Dongen et al. (ur), 1995. *Changing Fatherhood: a Multidisciplinary Perspective*. Amsterdam: Thesis Publishers.

Perspektive 'za' in 'proti' novemu očetovstvu

Že z vsebinskim primerjanjem obojih argumentov je jasno razvidno, da do razhajanj v pogledih na 'novo' očetovstvo prihaja iz več vzrokov. Poleg že omenjene 'površinskosti' analiz, naštejmo še naslednje:

- upoštevanje in različna interpretacija zgodovinskega védenja. Analitiki redko upoštevajo zgodovinske izsledke, a tudi med njimi prihaja do razhajanj zaradi različnega interpretiranja podatkov o preteklosti. Tu izpostavimo le primer dileme, o kateri govorimo čez nekaj odstavkov, problem 'primerjanja' podobe modernega očeta s podobo 'novega' 'postmodernega' očeta;
- raznoliki in nasprotujoči si empirični rezultati glede družinskega življenja v postmodernosti. Empirične raziskave se med seboj razlikujejo predvsem metodološko (metode in zajemanje vzorca, časovna različnost izvedbe raziskave itd.), so pa tudi razmeroma redke; izsledki so torej temu primerno raznoliki in težko primerljivi;
- različni analitični nivoji ter opredelitev 'novega' očetovstva. Med teoretiki obstajajo precejšnje razlike v definiranju 'novega' očeta oziroma v nameščanju poudarkov v argumentaciji.

Slednja, najboljšežnja točka je ključna za pojasnitev raznolikosti interpretacij novega očetovstva. Analize, ki zanikajo obstoj 'novega' očetovstva (predvsem feministične), svoje argumente največkrat naslavljajo na strukturne ne-spremembe v alokaciji družinskega dela in družinskih obveznosti (Lewis, v Van Dongen et al. (ur.), 1995: 108; Lupton, Barclay, 1997: 54; Segal, v Muncie et al. (ur.), 1995: 307; Segal, 1997: 34). Tovrstno perspektivo bi lahko uvrstili med t.i. kvantitativne (znanstvene-empirične, op. A.Š.) diskurze (Dienhart, 1998: 24), ki se usmerjajo v analizo moške proporcionalne vpletenosti v družinske aktivnosti. Vendar Dienhart tudi znotraj kvantitativnih diskurzov opaža raznolikost empiričnih ugotovitev, od takšnih, da se očetovska participacija v zadnjih desetletjih ni povečala do drugih, ki preučujejo družine, v katerih očetje prevzemajo večji delež (in ugotavljajo pozitivne 'učinke' tovrstne participacije za vse družinske člane) (ibidem).

V kontekstu kvantitativnih diskurzov so študije o vpletenosti očetov v družinsko delo največkrat usmerjene v dokazovanje relativno nizkega deleža moških, ki aktivno sodelujejo v družinskem življenju. Tovrstni argumenti so prepričljivi predvsem v luči empirične preverljivosti. Neizkoriščen potencial tovrstnih perspektiv pa je premalokrat poudarjana posredna implikacija njihovih ugotovitev, da se vpletenost očetov v družinsko življenje omejuje le na določene aspekte družinskega življenja. Tu je še vrsta drugih pomanjkljivosti te perspektive. Dienhart na primer opozarja, da takšne analize ne posvečajo dovolj pozornosti razlikam v moški raznoliki doveznosti za zaposlovanje žensk, glede na starostne kohorte ali zaposlitveni status moških (Dienhart, 1998: 25). Dodali bi, da največkrat podležejo zdrsu v enačenje očetovstva z alokacijo družinskega dela in spregledali ostale aspekte očetovstva. Če ne drugače, je spornost tovrstne perspektive vsaj v enačenju kvantitativno izmerljivega aspekta delitve dela s kompleksnostjo karakteristik določene družinske vloge. Koristnost tovrstnih analiz pa vidimo v tem, da opozarjajo na pomanjkljivosti postmodernih 'pro-očetovskih' analiz, pisanih predvsem izpod peresa moških teoretikov, ki pogosto zapadajo v ideološko slavljenje nove-

ga, vpletenega očeta (npr. Hawkins, Dollahite (ur.), 1997; Laqueur, v Thorne, Yalom (ur.), 1992), pa tudi v tem, da opozarjajo na 'prikrit' segment družinskega življenja – neenakomerno alokacijo dela – ki se (tako empirični rezultati), vsaj kar se očetovske vpletenosti v vse segmente družinskih obveznosti tiče, ni signifikantno spremenilo.

Poleg kvantitativnih raziskav, ki največkrat analizirajo strukturalne aspekte moške vpletenosti v družinsko življenje, pa so raziskave, ki bi poleg ekonomske in spolnih vlog upoštevale še druge dejavnike, ki vplivajo na še vedno jasno spolno delitev dela v družini, manj številne (Lupton, Barclay, 1997: 55). Redkeje so torej kompleksnejše oziroma širše zastavljene analize (t.i. kvalitativni diskurzi), usmerjene v raziskovanje različnih dejavnikov oziroma v strukturne spremembe fenomena 'novega' očetovstva. Raztezajo se od analize širših družbenih sprememb (spremembe v položaju moških na trgu delovne sile, zaposlovanje žensk) do družinskih sprememb (pluralizacija družinskih oblik ter pojav kohabitacij, ločitev zakonske zveze in starševstva) (Gerson, v Arendell (ur.), 1997). Sem prištevamo tudi mikro analize pomenov in značilnosti vsakdanjega življenja, izkušenj očetovstva, načinov interakcije očetov z drugimi družinskimi člani (Lupton, Barclay, 1997: 56; cf. Spaas (ur.), 1998). Pomembna ugotovitev, ki jo izpostavi Gerson (glej tudi Segal, 1997) (in jo drugi avtorji praviloma 'izpuščajo') pa je izrazita nestabilnost in raznolikost podob in pojmovanja 'novega' očetovstva. Če kaj, potem je bistvena značilnost 'novega' očetovstva prav 'neulovljivost' fenomena zaradi njegove pojavne raznolikosti. Toda družboslovna nesoglasja o 'novem' očetovstvu so predvsem problem načina analize in ne fenomena samega. Teoretiki torej nimajo problemov s samim fenomenom, ampak z lastnim pristopom k njegovi analizi. Da bi razumeli 'novo očetovstvo' moramo upoštevati tudi ta kontekst nastajanja družboslovnih razprav o očetovstvu.

Dva problema pojmovanja modernega očetovstva

Pojmovanje modernega očeta oziroma očetovske vloge v moderni družini je (vsaj posredno) povezano z razumevanjem in interpretiranjem zgodovinskega védenja. Pojmovanje 'novega' postmoderne očetovstva je močno odvisno od konceptualizacije modernega očetovstva. Slednja je po našem prepričanju v točkah, ki jih bomo obravnavali, sporna in je deloma vzrok površinski razumevanja 'novega' očetovstva v postmodernosti.

Poglejmo kako družboslovje definira moderno očetovstvo. Arendell postavlja tezo o 'izginjanju' očetovstva v viktorjanskem obdobju, ko se prične ideološka invazija na ženske – z dodeljevanjem ženski identiteto matere in odrivanjem očeta na margine družinskega življenja (Arendell, v Arendell (ur.), 1997: 52; cf. Margolis, v Fox (ur.), 1993: 129). Moški so v tem obdobju družbeno definirani kot avtonomni individuumi, dejavni v zunanjem, javnem svetu, od katerih družba ni zahtevala nobenih angažmajev v družinskih in intimnih odnosih, njihova identiteta pa je bila vezana na njihove javne aktivnosti (Davidoff et al., 1999: 135). Moško identiteto sta označevali še dve značilnosti: moški niso bili razumljeni kot 'spolna bitja' (naspro-

ti ženskam, ki naj bi bile neposredno vezane na naravo in reprodukcijo, op. A.Š.) in v družini so predstavljali avtoriteto, ki je bila nevprašljiva (ibidem: 135-36). Moški 19. stoletja je torej pozicioniran v javno sfero in prek nje tudi družbeno definiran. Njegova družinska vloga se osredotoča na materialno preskrbo družine ter na reprezentacijo družine navzven, v javnost. Ta izključujoč model razumevanja modernega družinskega življenja je žensko, v nasprotju z moškim, delegiral v zasebnost. Tako se največkrat prav ženska prek družbeno dodeljene družinske vloge matere percipira kot konstitutivni element družine oziroma zasebnosti. Kot vidimo, družboslovje spolne vloge definira predvsem preko koncepta izključnosti/vključenosti v družinsko življenje (po modelu zasebno/javno).²

Na nekatere sporne segmente takšnega pojmovanja modernega očetovstva je opozorila predvsem socialna zgodovina, vendar so le redki družboslovni teksti uspeli vključiti zgodovinska spoznanja v analize 'novega' očetovstva v postmodernosti. Posledica tega je razumevanje 'novega' očetovstva s primerjanjem podobe 'modernega' očetovstva oziroma s pomočjo istih konceptov, s katerimi se pojasnjuje moderno očetovstvo. V tem kontekstu sta sporna dva koncepta:

a) koncept 'odsotnosti' očeta v družini oziroma identifikacija moškega z javno sfero;

b) monolitno pojmovanje moške identitete.

Problematizacija teh konceptov nam bo v nadaljevanju omogočila vpogled v ozadje porajanja fenomena 'novega' očetovstva v postmodernosti, še posebej pri ugotavljanju, če lahko govorimo o novem fenomenu, oziroma pri razločevanju novih in starih segmentov očetovstva v postmodernosti.

a) Kar nekaj zgodovinskih podatkov kaže, da so bili očetje tudi v obdobju konstituiranja moderne družine vpleteni v družinsko življenje. Čeprav je bila podoba očeta v edwardijanskem in viktorjanskem obdobju v višjih slojih morda res 'oddaljena' in je bil oče tudi dejansko večino časa *prostorsko* odsoten iz družine, obstajajo podatki o benevolenci in čustvenosti teh očetov do svojih otrok. Predvsem pa so v družini predstavljali avtoriteto (McKee in O'Brien v Lupton, Barclay, 1997: 14). Philipson navaja, da je v poplavi vzgojne literature, priročnikov za nego in skrb ter vzgojo otrok zaslediti tudi kritična opozorila namenjena očetom. "Parents Magazine je leta 1842 kritiziral očete, da zanemarjajo svoje starševske obveznosti, da so pohlepni v svojih poslovnih ambicijah in ne najdejo časa za izpolnjevanje obveznosti, ki jih imajo do otrok" (v Lupton, Barclay, 1997: 39).³ Tudi priznana feministična zgodovinarica Tamara Hareven zavrača posplošene razlage

² Dodati je potrebno, da problematiziranje vmeščanja žensk v zasebnost v družboslovju ni redko. Predvsem (zgodovinski) feministični teksti novejšega datuma z različnih področij odkrivajo zgodovinske podatke o ženskih dejavnostih v procesu konstituiranja modernosti in dokazujejo, da so bile ženske razmeroma pogosto neposredno aktivne v različnih pomembnih segmentih (urbanega) javnega življenja (prostovoljno delo, nakupovanje) (glej na primer Nava, 1997). Nasprotno pa ni zaslediti mnogo tekstov, ki bi problematizirali enostransko identifikiranje moške vloge z javno sfero.

³ Zgodovinar Griswold (1993; cf. Griswold v Hawkins, Dollahite (ur.), 1997: 71-104)) poroča, za Ameriko s konca 19. stoletja, o povečanemu interesu ekspertov za nove nocije moškosti, ki so moške pozivale k večji vpletenosti v družinsko življenje.

‘očetovske odsotnosti’ iz družine v času konstituiranja meščanske družine in piše, da je “celo v srednjeslojevskih družinah oče prevzel nove družinske vloge, kot je na primer preživljanje prostega časa z družino, še posebej z otroci” (Hareven, v Van Dongen et al. (ur.), 1995: 216).

Čemu gre potem pripisati izključujoče enačenje moškega z javno sfero in ženske z zasebno sfero? Odgovor skušamo najti s problematizacijo koncepta ‘odsotnosti’ moškega iz družine. Percepcijo modernega očetovstva v terminih odsotnosti v družini omogoča pravzaprav šele konstituiranje moderne družine same. Povsem nemogoče bi bilo na primer (komparativno) ugotovljati ‘odsotnost’ ali ‘prisotnost’ določene družinske vloge v predmodernosti, ko se moderno percipirane meje med zasebnim in javnim sploh še niso vzpostavile. Šele vzpostavitev teh meja pa je očitno omogočila razmišljanje v terminih očetovske odsotnosti, čeprav se paradoksalno vloga očeta, s katero se njegova odsotnost iz družine največkrat pojasnjuje, bistveno ne razlikuje od tiste iz predmodernih časov – funkcija preskrbovalca družine. Pomembna noviteta ob konstituiranju moderne družine torej ni očetovska odsotnost v družini, ampak ženska (materinska) prisotnost v njej. Čemu torej insistiranje na pojmovanju očeta kot ‘odsotnega’ v moderni družini?

Zdi se, da v tem kontekstu neupoštevanje zgodovinskih izsledkov o prisotnosti očeta v družini ni edina pomanjkljivost znanstvenih diskurzov o modernem očetovstvu. Problem je prej v *modernistični perspektivi*, s katero danes (!) razumemo odsotnost očeta v preteklosti. Današnje pojmovanje odsotnosti/prisotnosti očeta je definirano predvsem preko alokacije družinskega dela ter skrbi in nege za otroke.⁴ V času konstituiranja moderne družine pa je bila prisotnost očetov v družini razumljena kot zavezanost k materialni preskrbi družine ter kot očetovska avtoriteta – torej bolj vezana na njegov angažma v javni sferi, kar z današnje perspektive implicira tudi njegovo neprisotnost v zasebni sferi. Pojmovanje prisotnosti očeta v družini torej časovno zelo variira. Ponazorimo to še s primerom časovne periodizacije očetovstva. Pleck loči štiri obdobja oziroma kulture očetovstva: 1) oče kot avtoritativen moralni in verski pedagog (18. in zgodnje 19. stoletje); 2) oče kot distancirani preskrbovalec družine (breadwinner) (druga polovica 19. in sredina 20. stoletja); 3) oče kot vzor za ponotranjanje spolne vloge (sex role model) (od 1940 do 1965); ter 4) ‘novi’ oče, ki neguje in skrbi za otroke in je hkrati zaposlen (od poznih 1960-ih do danes) (Pleck v Lupton, Barclay, 1997: 14).⁵

Pleckova periodizacija pokaže, da je v prvem navedenem obdobju, očetovska vloga usmerjena predvsem v zagotavljanje avtoritete očeta (klasična patriarhalna vloga), v drugem obdobju, času razcveta moderne meščanske družine, ta vloga za avtorja ni več bistvena – nadomesti jo z vlogo materialne preskrbe družine (s čimer se pojasnjuje očetovo odsotnost v družini), v tretjem obdobju pa z vzgojno vlogo očeta (od 1940 do 1965). Čeprav avtor zanemari vlogo materialne preskrbe v prvem in tretjem obdobju, pa je jasno razvidno, da je bila v prvih treh obdobjih vloga očeta definirana z avtoriteto in materialno preskrbo, torej s povsem drugimi

⁴ O vzrokih glej poglavje o topologijah ‘novega’ očetovstva v postmodernosti.

⁵ Dolžni smo pojasniti tudi kontekst Pleckove periodizacije. Zanimivo je, da avtor v vseh obdobjih, razen v drugem, očeta definira kot prisotnega v družinskem življenju. Ne brez razloga, saj v tekstu poskuša dokazati, da je bil oče v vseh omenjenih obdobjih tako ali drugače prisoten.

premisami kot v današnjem, četrtem obdobju, kjer se prisotnost očeta v družini razume v terminih angažmaja v negi in skrbi (!) za otroke.

Koncept odsotnosti očeta v moderni družini je problematičen tudi zato, ker fizično odsotnost očeta enači s popolno izključenostjo iz družine. Nesmiselnost takšnega enačenja lahko ponazorimo z razliko med afro-ameriškimi družinami, kjer je popolna (tako simbolna kot fizična) odsotnost očeta, kot poroča ekstenzivna literatura na to temo, kulturno sprejemljiv in normaliziran vedenjski zorec in je zato mati (in tudi sicer ženske v sosedsko-sorodniških skupnostih) osrednja figura družinskega vsakdanjega življenja⁶, ter moderno (evropsko) družino, kjer je bil oče (morda) večino časa res fizično odsoten iz družine, a zato bolj intenzivno in eksplicitno *simbolno prisoten*. Njegova prisotnost je bila pravzaprav definirana z njegovo odsotnostjo – fizična odsotnost in simbolna prisotnost sta bili definirani vzajemno. Ne brez družbene funkcionalnosti. Očetovska vloga je imela močno vzgojno funkcijo – predstavljala je zunanjo podobo sveta (hierarhična razmerja družbenega sveta), prek katere otrok ta razmerja ponotranji, o čemer je razmišljal že Horkheimer (1976). Za nas zanimivo pa je tudi 'dejstvo', da se tako kot ob konstituiranju moderne družine, tudi danes, družinska re-organizacija močno vrti okrog (danes vedno bolj) potencirane protekcije in skrbi za otroka ter njegovo blaginjo.

b) Monolitno pojmovanje moške identitete je prav tako pomemben razlog, zakaj modernega očeta družboslovje razume kot odsotnega iz družine. Zgodovinarji McKee in O'Brien (v Lupton, Barclay, 1997: 14), Davidoff et al. (1999: 135), za ameriški kontekst pa Griswold (1993), opozarjajo, da moški kot očetje tudi v preteklosti niso predstavljali homogene socialne skupine in da je očetovstvo v določenem družbenem in zgodovinskem kontekstu, odvisno od poklica oziroma družbenega položaja moškega. Družbene neenakosti (razred, etničnost idr.) močno vplivajo na raznolikost nocij očetovstva tako v danem družbenem kontekstu, kot tudi v času in prostoru. Za nas je upoštevanje te zgodovinske evidence pomembno predvsem v luči relativizacije monolitne podobe odsotnega očeta, s katero današnji teoretiki družine primerjajo očetovstvo v postmodernosti. Tudi zato se očetovstvo v postmodernosti zdi nek povsem nov fenomen, čeprav v marsikaterem segmentu to ni.

Topologije 'novega' očetovstva

Že omenjena razpetost razprav o očetovstvu v postmodernosti postavlja pod vprašaj sam fenomen 'novega' očetovstva in zahteva ponovni premislek o tem, kateri družbeni pomeni in dejavniki ga oblikujejo ter na kakšne načine. Zanima nas tudi, katere karakteristike 'novega' očetovstva so dejansko novost ter produkt postmodernosti ter kateri od njih zgolj ustvarjajo navideznost nečesa novega. Nekatere segmente problematičnosti družboslovnih interpretacij očetovstva, pred-

⁶ Izvrstno analizo o temnopoltih ženskah in materinstvu najdemo v Thorne, Yalom (ur.), 1992: tekst Patricie Hill Collins 'Black Women and Motherhood'.

vsem tiste povezane s preteklostjo in zgodovinsko evidenco, smo že omenili. Skozi analizo nekaterih spregledanih aspektov in protislovnosti fenomena, bomo poskušali pojasniti še ostale. Naša izhodiščna teza o 'novem' očetovstvu je, da je fenomen produkt postmodernosti in kot tak vsebuje tudi elemente modernosti. Njegova kompleksnost se kaže v tipično modernih kot tudi postmodernih značilnostih in praksah. To pomeni, da so marsikateri atributi, ki so interpretirani kot 'novi', zgolj posledica našega specifičnega razumevanja moškega subjekta, njegove vloge kot očeta, odvisni torej od samega načina konceptualizacije fenomena.

Oče kot nova družbena podoba moškosti

Pojav, tesno povezan s percipiranjem očetovstva v postmodernosti, je pluralizacija moškosti ali proces dekonstrukcije v modernosti monolitno percipiranega moškega subjekta. "Sodobna kognitivna, etična in estetska rekonfiguracija relacije moški-spol - oziroma individualne in kolektivne izkušnje biti moški v sodobni Zahodni družbi - se izkazuje kot kriza, nasprotovanje in upor na različnih družbenih ravneh..., pojmovanje heteroseksualne moškosti pa postaja vedno bolj razpršeno, fragmentirano in de-tradicionalizirano (Collier, v Wright, Jagger, 1999: 51). 'Novo' očetovstvo razumemo kot del procesa pluralizacije moškosti, predvsem v kontekstu postmoderne obrata v pomenu in načinih legitimizacije očetovstva. Pluralizacija moškosti se odvija tako v svetu vsakdanjih pomenov, praks, predstav kot v znanstvenih diskurzih. Predvsem zgodovinski analizi se velja zahvaliti za poudarek na pluralnosti moškosti (Davidoff et al., 1999; Segal, 1997), ki se izraža kot raznolikost v času in prostoru. Na videz se zdi, da je šele postmodernost prinesla priložnost za pripoznanje različnih moškosti, vendar nas prav zgodovinarji opozarjajo na raznolikost in variacije, različne pomene in predstave o moškostih tudi v preteklosti. Ta navideznost je (tako kot pri drugih segmentih družinskega življenja) posledica primerjanja modernega razumevanja moškosti in postmodernih sprememb. Modernost je nedvomno, vsaj skozi znanstvene diskurze, producirala podobo monolitne moškosti, tako s favoriziranjem podobe belega heteroseksualnega moškega srednjega razreda, preskrbovalca družine - družinskega človeka - kot družbeno predpisane podobe in vedenjskega vzorca. Neizogibni del moderne moške identitete je bila karierna usmerjenost, znotraj družine pa zavezanost k materialni preskrbi družine.

Za nas pomemben poudarek je dejstvo, da je v postmodernosti zaznati pripoznavanje pluralnosti moškosti (tudi skozi pluralizacijo življenjskih stilov), v ta kontekst pa uvrščamo tudi pojav novega očetovstva. Zakaj? Nekateri teoretiki ugotavljajo, da imamo opravka z več 'tipi' očetov (Russell, v Munice et al. (ur.), 1995: 222)⁷ ali povedano drugače, tudi očetovska identiteta je vse prej kot homogena in monolitna. Vendar je to le en aspekt 'novega' očetovstva. Ena ključnih tez tega poglavja je namreč prav ugotavljanje obrata v razumevanju in legitimiziranju

⁷ Njene empirične ugotovitve govorijo o štirih tipih očetov: nezainteresirani očetje (ki ne preživijo veliko časa doma), tradicionalni očetje (ki preživijo več časa doma, a je njihov družinski angažma omejen na igro z otroci), 'dobri' očetje (ki so pripravljeni negovati in skrbeti za otroke in ki so pripravljeni pomagati partnerkam) in 'netradicionalni očetje' (ki si družinsko delo enakopravno delijo s partnerkami).

različnih moškosti in tudi očetovstva. Če je modernost legitimizirala le eno podobo moškosti in očetovstva, pa postmoderni obrat pomeni legitimizacijo pluralizacije moškosti in tudi očetovskih podob. Ta postmoderni obrat pa vključuje tudi bistveno, družbeno legitimno novost - (ne)prisotnost očetovstva.⁸ Medtem ko za materinstvo ugotavljamo, da je v svojem ontološkem bistvu (še) vedno 'obvezna' (le na videz izbirna) identiteta, za očetovstvo v postmodernosti obstaja legitimna možnost neprisotnosti (cf. Hochschild, v Van Dongen et al. (ur.), 1995).

Erozija očetovske avtoritete

Skupna točka analiz očetovstva v postmodernosti je teza o upadanju očetovske avtoritete oziroma družinske patriarhalne avtoritete (Therborn, v Arendell (ur.), 1997: 9).⁹ Med dejavnike, ki so sprožili ta proces, se najpogosteje uvršča povečanje participacije žensk na trgu delovne sile, ki je ženskam povečala možnosti ekonomske neodvisnosti (Baber, Allen, 1992: 176; Lupton, Barclay, 1997). Slednje nedvomno drži. Bolj dvomljiva pa je predpostavka, da je prav množično zaposlovanje žensk povzročilo erozijo patriarhalne avtoritete. Ta teza se zdi prepričljiva le, če predpostavimo, da je bil temelj očetovske avtoritete njegova družinska vloga materialnega preskrbovalca. Zgodovinski podatki ne govorijo vedno v prid tej predpostavki. Ženske (tudi matere!) so bile prisotne na trgu delovne sile že desetletja pred pričetkom množičnega zaposlovanja, torej tudi v času, ko je za družbeno sprejemljiv ideološki vzorec veljala le patriarhalna družina, v kateri oče materialno skrbi za družino ter predstavlja avtoriteto v družini. V realnosti vsakdanjega življenja nižjih družbenih slojev njegov zaslužek namreč ni zagotavljal preživetja družine. Ženske so opravljale različna dela na domu, da so zaslužile še dodaten denar za preživljanje družine. Na trg delovne sile so torej vstopale še preden so se pričele dejansko množično zaposlovati. Ta način dela pa je pričel upadati šele po drugi svetovni vojni (v Ameriki še kasneje), ko se prične proces zaposlovanja žensk zunaj doma (Boris, v Nakano Glenn et al. (ur.), 1994; Roberts, 1995). Kaj je bilo torej tisto, kar je utemeljevalo in legitimiziralo očetovsko avtoriteto? Prav gotovo splošne družbene razmere in prevladujoča ideologija družine. Torej en sam dejavnik, kot je na primer množično zaposlovanje žensk, ne more samostojno pojasniti tako kompleksnega spreminjanja kot je erozija patriarhalne avtoritete. Bolj realno se zdi, da je vstop žensk na trg delovne sile le pospešil proces erozije avtoritete, čeprav bi bilo možno trditi tudi obratno, da je erozija patriarhalne avtoritete omogočila tudi vstop ženskam na trg delovne sile. Proces erozije patriarhalne avtoritete je torej odvisen tudi od širših družbenih percepcij (ki so se reproducirale predvsem preko ideologije nuklearne družine) družine,

⁸ Pri tem ne mislimo na (predvsem desno) ideološko zaskrbljenost nad (psihološkimi) posledicami za otroke zaradi nesprisotnosti očeta v družini, ampak na legitimizacijo nesprisotnosti, ki se najbolj kaže v naraščanju deleža enostarševskih družin, ki jih v veliki večini predstavljajo ženske z otroki.

⁹ Teza, če smo natančni, pravzaprav ni nova, z njo so se teoretiki ukvarjali že v sedemdesetih, začenši z odmevnim delom C. Lascha, 'Heaven in the Heartless World' (1979). Zaskrbljene analitike upada očetovske avtoritete (Donzelot, Lasch, Popenoe idr.) (glej Knjijn, v van Dongen et al., 1995: 6; Renner, 1993b: 20) lahko razumemo kot prve odzive na spreminjanje družinskega življenja, proces, ki ga v nalogi umeščamo v postmodernost.

družinskih vlog, seveda pa predstavlja del procesa spreminjanja družinskega življenja.

Ob dejavnikih, ki so neposredno povezani s spreminjanjem družinskega življenja, je potrebno tudi dodati, da avtoriteta v postmodernosti tudi sicer na vseh družbenih nivojih upada. Inglehart na primer govori o eroziji institucionalne avtoritete, procesu, ki se odvija vzporedno z obratom od materialističnih vrednot k postmaterialističnim vrednotam. Za prve je po avtorjevih empiričnih izsledkih značilno tudi spoštovanje avtoritete, medtem, ko postmaterialisti avtoriteto zavračajo. Avtor predvideva, da se obrat dogaja po preprostem modelu menjave generacij: s prihodom mlajših, postmaterialističnih kohort, ki bodo nadomestile starejšo, bolj materialistično usmerjeno odraslo populacijo, se dogaja tudi obrat k bolj postmoderni orientaciji (Inglehart, 1997: 273). Če je erozija avtoritete tudi širši družbeni princip, značilen za postmodernost, potem je erozija patriarhalne avtoritete nedvomno njen ključni element.

Očetje, skrb za otroke in družinsko delo

Novo očetovstvo je v postmodernosti definirano predvsem z večjo vpletenostjo očetov v (nova) razmerja z otroci. O tem poročajo tudi empirične raziskave. Njim skupni imenovalci bi bila ugotovitve, da si sodobni očetje želijo v večji meri skrbeti za otroke in da s svojimi otroci vstopajo v tesnejša razmerja kot njihovi očetje, pripravljeni so povečati svojo participacijo, še posebej, če so njihove partnerke zaposlene. Res pa je, da njihov način participacije vključuje prijetnejša, manj rutinska, nezavezujoča opravila, medtem ko so partnerkam prepuščena vsa ostala opravila in skrb (van Dongen, v van Dongen et al. (ur.), 1995: 91; cf. Hochschild, 1997). Vpletenost v skrb za otroke teoretiki največkrat vidijo kot direktno, konkretno participacijo, vendar gre za kompleksnejšo dejavnost. Van Dongen analizira spreminjanje očetovskih aspiracij na več nivojih skrbi za otroke – od zaznavanja potrebe po participaciji do dejanske participacije in njenega obsega. Njeni empirični rezultati – kvalitativni intervjuji z očeti – zaznavajo povečane očetovske aspiracije, pa tudi dejansko večjo vpletenost v skrb za otroke. Vendar, kot očetje sami dodajajo, njihove partnerke še vedno prevzemajo pglavitni delež skrbi za otroke (van Dongen, v van Dongen et al. (ur.), 1995: 102). Dobljene rezultate relativizira tudi podatek, da so intervjuvani očetje svoj očetovski angažma 'ocenjevali' medgeneracijsko – s primerjanjem s svojimi očeti. Neka druga primerjalna raziskava o očetovstvu v poznih 50., v 80. in 90. letih pa je pokazala relativno neznatne spremembe v očetovskem družinskem angažmaju (Lewis, v van Dongen et al. (ur.), 1995: 108).

Novo očetovstvo, vsaj v kontekstu participacije pri skrbi za otroke, torej še zdaleč ni homogeno. Odvisno je od različnih dejavnikov, od ideologije do dejavnikov vsakdanjega življenja, kot so družinske relacije in uporaba relativnih virov (racionalna in maksimalno učinkovita alokacija časa družinskih članov) oziroma časovne razpoložljivosti posameznih družinskih članov za družinsko delo (cf. van Dongen, v van Dongen et al., 1995: 94). Če kje, potem empirične raziskave prav v tem segmetnu prepoznajajo še vedno relativno asimetrijo alokacije dela med partnerjema. Zdi se, da so premiki v očetovstvu oziroma atributi novega oče-

tovtva, bolj kot v realni participaciji v alokaciji družinskih obveznosti, locirani v spreminjanje ideologije (na sistemskem, družbenem nivoju) ter v spreminjanje moške identitete na individualnem nivoju.

Ideali novega očetovstva

O ideologiji, povezani s pojavom novega očetovstva, v družboslovju ni zaznati pomembnejših premislekov (razen redkih izjem, npr. Collier, v Wright, Jagger (ur.), 1999: 43). Največ razprav o kritiki ideologije *moderne* družine najdemo v feminističnih tekstih, ki pa v tem kontekstu največkrat ostajajo modernistični. To pomeni, da spremembe v družinskem življenju analizirajo skozi modernistično prizmo in jih preverjajo s tezo, da tudi v postmodernosti ni zaznati bistvenih sprememb oziroma erozije patriarhalnih odnosov (npr. Delphy, Leonard, 1996; Oliver 1997)¹⁰. Podobno velja za teorije (tudi feministične), ki potrjujejo spreminjanje družinskega življenja. Njihov analitičen domet navadno ne seže preko zaznavanja upadanja patriarhalne ideologije nuklearne družine.

Ta ugotovitev vsekakor ni zadovoljiva, saj bi lahko implicirala idejo o trendu upadanja vsakršne ideologije. Ta pa je bržčas neutemeljena. Nasprotno, v postmodernosti smo priča procesu prestrukturiranja ideologije oziroma obratu v razlikah med ideološkim percipiranjem družine v modernosti in postmodernosti. Prvo vidi družinske vloge razdeljene po spolu in starosti (družina kot struktura spolnih in starostnih hierarhij), torej izključujoče, a komplementarne. Postmodernost narekuje novo ideološko percepcijo, ki med drugim promovira aktivno vključevanje moškega v vse nivoje družinskega življenja.¹¹ Postmoderni obrat je torej v tem, da se spolna delitev dela (navidezno) simetrično zabriše z dvema nasprotnima procesoma, z zaposlovanjem žensk na eni strani in aktivno vključenostjo moških v nego in skrb za otroke – novo očetovstvo – na drugi strani. Gre za obrat od *komplementarnega modela starševstva k participativnemu modelu*. Novi ideološki model očetovske participacije se izraža na mnogih družbenih nivojih, odvija se prek klasičnih in novih ideoloških mediatorjev, od množičnih medijev (filmska in televizijska produkcija, literatura, internet, oglaševanje, časopisje ipd.) do znanstvenih diskurzov (popularni medicinski in psihološki diskurzi)¹² (cf. Lupton, Barclay, 1997: 628).

Vendar nova ideologija ni le 'vsebinsko' drugačna od modernistične ideologije očetovske avtoritete. Novi ideali se od modernih razlikujejo tudi po načinu funkcioniranja. "V vedno bolj racionalizirani kapitalistični kulturi principi javnega

¹⁰ Pa tudi, če ugotavljajo, da je že umanjala materialna podstat ideologije očetovske avtoritete (*materialna preskrba družine*), te spremembe interpretirajo kot persistentnost ideologije, četudi ta nima več materialne podlage (Barret, v Renner, 1993b: 20).

¹¹ Vsebuje še druge premise 'normalnosti' družinskega življenja, med njimi iluzijo prelaganja materinstva na kasnejša leta življenjskega poteka.

¹² Kot ilustrativen primer navedimo priročnike slavnega ameriškega pediatra dr. Benjamina Spocka, ki je svoj prvi priročnik za nego otrok izdal leta 1945 ('Dr. Spock Baby and Child Care'). V tej prvi izdaji je le malo prostora namenjenega očetom, ki naj bi pri negi otrok igrali stransko vlogo in pomagali le v toliko, da si matere lahko odpočijejo. Desetletja kasneje izdaja iste knjige (leta 1992) vključuje več poglavij, ki so namenjena eksplicitno očetom, npr. 'Podpora očetov v času nosečnosti in pri porodu' in 'oče kot starš' (Lupton, Barclay, 1997: 89).

življenja veljajo tudi za zasebno življenje. Tako kot kapitalisti vlagajo in odvzemajo ekonomski kapital v bolj ali manj dobičkonosnih podjetjih, tako očetje v otroke investirajo emocionalni kapital, a jim ga tudi odvzemajoš, kar pomeni, da emocionalni moški živijo v kulturi emocionalnega menedžerstva, kulturi, ki zahteva sposobnost za navezanost in ločitev. Sodobna mešanica idealov očetovstva tako označuje mešanico emotivnih strategij” (Hochschild, v van Dongen et al., 1995: 221). Bourdieujevsko inspirirani tezi gre sicer očitati, da logiko funkcioniranja idealov postmoderne družbe aplicira le na očetovstvo. Toda prav v tem je avtoričina poanta. Takšno funkcioniranje idealov velja le za očetovstvo. “Očetje so po eni strani močno spodbujani, da v svoje otroke investirajo več emocionalnega kapitala, a so hkrati tudi dovzetni za vpliv kulture emocionalne ‘deregulacije’... Ideal ‘novega očeta’ je tako obljuba o prenosu oblike emocionalnega kulturnega kapitala od očeta na otroka” (ibidem). Če je zgolj obljuba, potem implicira tudi možnost, da se skozi opcijo ‘neprisotnosti’ očeta tudi ne realizira.

Med retoriko in realnostjo očetovske odgovornosti - nekatere kontradiktornosti starševstva

Nekateri avtorji v zgoraj omenjeni razpetosti vidijo rezultat kontradiktornosti med vrednotami avtonomije, nadzora in svobode, ki še vedno definirajo kulturno razumevanje moškosti, ter vrednotami skrbi in žrtvovanja za druge v vsakdanjem življenju, ki so implicitne ideologiji novega očetovstva (Collier, v Wright, Jagger (ur.) 1999, 49). Kar je v ideologiji novega očetovstva sporno, je ustvarjanje podobe spolno nevtralnega starševstva (enakomerna delitev dela, skrbi in odgovornosti med partnerjema ipd.). Njej nasproti namreč stojijo ekonomski, pravni, kulturni in družbeni diskurzi, ki moške še vedno pozicionirajo kot družbene akterje, ki so v mnogih pomembnih aspektih, če že ne povsem svobodni, pa vsaj oddaljeni od vrste družinskih, emotivnih in materialnih bremen povezanih z otroki (ibidem). Novo očetovstvo se najbolj intenzivno izkazuje le na ravni pluralizacije moških identitet (kamor uvrščamo tudi aspiracije moških po vpletenosti v skrb in vzgojo otrok) ter skozi ideologijo novega očetovstva, ki deluje (nedvomno tudi na očetovsko identiteto) skozi različne mediatorje. Dejanske spremembe v realizaciji očetovskih aspiracij pa so, kot kažejo empirične raziskave, v svetu vsakdanjega življenja veliko manj intenzivne oziroma počasnejše. Očetovska dejanska vpletenost se izkaže za počasen proces ali ‘zavlačevano revolucijo’ (stalled revolution), kot ga imenuje ameriška sociologinja Arlie Hochschild (1997). Zakaj? Odgovor je morda prav v razpetosti med ideološko podobo spolno nevtralnega starševstva in realnostjo znotraj materialnih, kulturnih in emotivnih diskurzov različno pozicioniranih spolov. Collier ugotavlja, da se pred moške kot očete zato postavlja vrsta kontradiktornih zahtev: da hkrati preskrbujejo in negujejo, da so hkrati aktivni starši in materialni preskrbovalci (Collier, v Wright, Jagger (ur.), 1999: 49; cf. Gerson, v Arendell (ur.), 1997: 148; Lupton, Barclay, 1997: 55). Toda razpetost med zaposlitvijo (ekonomsko preskrbo družine) in skrbjo za otroke, ne more biti pojasnilo razlogov za moško nevpletenost v družinsko delo, saj je (ženskam dobro znana) ‘dvojna’ obremenitev (z družinskim delom in zaposlitvijo) družinski problem obeh partnerjev. Poglejmo zakaj.

Začnimo s tezo, o obratu v modernističnem dualnem modelu 'oče-kariera in ženska-družina'. Obrat je omogočil predvsem vstop žensk na trg delovne sile, zaradi katerega je karierna usmerjenost izgubila atribut ekskluzivne moške identitete. V razmerju delo-družina je karierna usmerjenost (moških) izgubila svoj spolni predznak s tem, ko je postala *conditio sine qua non* postmoderne osebnostne identitete in osebnostnih preferenc, ne glede na spol. Ne motimo se, če trdimo, da v ospredje današnjih preferenc ljudi stopata prav izobraževanje in uspešna poklicna pot, čemur se podreja tudi način družinskega življenja, ki vedno bolj vključuje kompleksne strategije balansiranja med obema sferama življenja.¹³ To velja za oba spola in prav zato 'karierna usmerjenost' ne more biti analitično relevanten vzrok manjše vpletenosti moških v alokacijo družinskega dela.

Če je torej materialna preskrba oziroma zaposlovanje ter karierna usmerjenost vsakdanja realnost postmodernosti, potem problem, ki ga v prejšnjem odstavku navaja Collier, ni v dvojni obremenitvi moški. Dejanski problem, s katerim se novi očetje srečujejo, je namreč povezan z vprašanjem, kako očetovati. To kar ideologiji novega očetovstva manjka je namreč to, da ne zagotavlja 'socializacije' v očetovstvo, v prakse očetovanja. Postmoderni očetje se od svojih partnerk torej ne razlikujejo v dilemi usklajevanja zahtev sfere dela in družine, ampak v tem, da (še) niso večji kompleksnejših aktivnosti in praks očetovanja.

V postmodernost se nove očetovske prakse sicer po intenzivnosti vpletenosti in načinih izvajanja močno razlikujejo od očetovskih praks prejšnjih generacij, vendar se še vedno močno oddaljujejo od tistih praks očetovanja, ki bi jim dejansko omogočile intenzivno vključevanje v družinsko življenje. Po tem se novo očetovstvo močno razlikuje od materinstva, saj se realizira le v oblikah 'pomoči' partnerkam, v zunanjih oziroma vidnih (reprezentančnih) aktivnostih, s tem pa daje vtis neke dodatne komplementarnosti glavni družinski vlogi - materinstvu. Empirični podatki govore, da novi očetje poskušajo aktivno sodelovati v družinskem življenju, a to počno s praksami, ki so jih interiorizirali v moderni kulturi - predvsem s 'kavalirskim' odnosom do 'šibkejšega' spola. Tako se prakse novega očetovstva omejujejo na 'asistenco' preobremenjenim ženskam (bodisi z opravljanjem lažjih, rutinskih del v gospodinjstvu, ko so otroci še manjši, ali pa z igro z otroki, ko so ti že večji). Tem *ad hoc* družbenim praksam so se v zadnjih letih pridružile tudi nove, predvsem 'reprezentančne', navzven obrnjene, okolici vidne prakse, povezane z ideološko mediacijo identitete očetovske vpletenosti in nocij protektivnega otroštva, ki povečujejo starševsko pozornost do otrok od njihovega spočetja dalje. Te prakse vključujejo različne dejavnosti, od očetovega (različno aktivnega) spremljanja partnerkine nosečnosti (vse pogostejša prisotnost pri ginekoloških ultrazvočnih in drugih pregledih, aktivno sodelovanje pri porodu), do pomoči pri skrbi za dojenčka (vodenje otroka na sprehod!) in kasneje v igri z otrokom. Toda kot že rečeno, to so aktivnosti, ki so vsaj toliko (če ne še bolj) kot pragmatični asistenci namenjene reprezentanci novega očeta navzven, s čimer partner predvsem okolici pokaže aktivnost v svoji novi družinski vlogi. Z aktivno

¹³ Ni naključje, da se evropske družinske politike veliko ukvarjajo s problematiko usklajevanja družinskega dela in službenih obveznosti, v ta namen pa so skovali tudi nov koncept časovnega manipuliranja - 'flexitime' ali fleksibilno usklajevanje obojih obveznosti (glej Dumon, 1993).

vključenostjo v starševstvo pa imajo te prakse bolj malo skupnega. S tem sicer ne mislimo, da so prakse novega očetovstva, čeprav v neki rudimentarni obliki, zgrešene, saj ne uspevajo dohiti žensk, ki so večšine materinjenja interiorizirale vse svoje življenje. Nasprotno, povsem se strinjamo s Collierjem, ko pravi, da je nova ideologija očetovstva kontradiktorna v tem, da zahteva spolno nevtralno starševstvo, kar predvsem očetom povzroča težave, saj ne znajo materiniti. S tem pa želimo poudariti, da vizija vpletenega očeta ni v tem, da se nauči spretnosti materinjenja, ampak v tem, da razvije spolno specifične prakse očetovanja, ki bodo skozi etiko skrbi za druge vključevale tudi spretnosti in doveznosti za skrb za druge ter odpovedovanje oziroma vse tiste prakse, ki jih zahtevajo obveznosti in narava vsakdanjega družinskega življenja.¹⁴ To pa se zdi tisti zavlačevani proces, ki je počasnejši od spreminjanja postmodernih identitet (in ideologij), med katere uvrščamo tudi novo očetovstvo, in ki še zdaleč ni dovršen. Problem moške vključenosti v družino ni toliko problem moških oziroma njihove pripravljenosti in sposobnosti za 'učenje', temveč kulturnega imaginarija, ki v ontologijo družine vmešča materinstvo kot ekskluzivno, nenadomestljivo in za obstoj in reprodukcijo družbe nujno vlogo.

Legitimiziranje in normaliziranje očetovske neprisotnosti

Do sedaj smo analizirali predvsem en aspekt novega očetovstva – njegovo vpletenost v družinsko življenje. Vendar ima fenomen tudi druge nove značilnosti, med njimi že omenjeni obrat v legitimizaciji očetovske neprisotnosti. Če je bila za modernega očeta materialna preskrba družine tista dejavnost, ki je njegovo družinsko vlogo sploh definirala, je bila tudi edina družbeno predpisana oziroma legitimizirana družinska vloga moškega nasploh. Postmodernost je skozi procese družinske pluralizacije, predvsem s pluralizacijo družinskih oblik in še posebej naraščanjem enostarševskih družin (ki jih v veliki večini predstavljajo matere z otroki), legitimizirala tudi opcijo očetovske neprisotnosti kot normaliziran družbeni vzorec.

Toda, kaj je tisto, ki to možnost izbire sploh omogoča? Odgovor leži v družbeni pomembnosti materinstva, ki je v svojem ontološkem bistvu in pomenu tudi v postmodernosti sploh pogoj starševstva in ostaja temeljni konstituent družine. Šele to pa omogoča možnost izbire za moške. Pri novem očetovstvu gre torej vsaj za dva nasprotujoča si modela očetovstva: model vpletenega ter odsotnega očeta. Razlika med modernim in postmodernim družinskim življenjem pa je v tem, da je modernost legitimizirala le prvi model (ki ga je utemeljevala z očetovsko avtoriteto in materialno skrbjo za družino), medtem ko lahko (upoštevajoč naraščanje števila enostarševskih družin) rečemo, da postmodernost legitimizira tudi očetovsko neprisotnost (in preko principa pluralnosti tudi ostale modele). Skupni imenovalac obema modeloma je materinstvo, kot garant in varovalka hkrati, kot obvezna in brezkompromisna zavezujoča skrb za otroke v vseh pogledih. V tem

¹⁴ *Nekatere empirične ugotovitve kažejo, da se materinstvo kot utelešena in miselna praksa zelo razlikuje od očetovstva. Izkušnja biti mati je konceptualizirana preko ženske identitete. Tako moški kot ženske so torej lahko starši, vendar kot starši različno delujejo, mislijo in čutijo (McMahon, v Lupton, Barclay 1997, 57).*

kontekstu je postmoderno družinsko življenje, ontološko gledano, tipično moderno. Šele ta ontološka osnova sploh omogoča njegovo postmodernost. Bistvo novega očetovstva torej ni v novih družbenih praksah vpletenega očeta (ki mu družboslovci odmerjajo takšno ali drugačno stopnjo družinskega angažmaja), ampak v legitimni izbirlivosti te družinske (družbene) vloge. Tu vidimo novo ontološko bistvo očetovstva.

Kaj je tisto, kar v nasprotju z vtisom o nespremenljivosti materinstva, omogoča takšno radikalno pomensko spreminjanje očetovstva? Eden od možnih odgovorov razkriva precej modernistično logiko delovanja družinske ontologije. Oliver ugotavlja, da je ženska, kot žena, mati, sestra primarno tista, ki je družbeno identificirana z družino. Povezana je s telesom in njegovimi potrebami, z naravo.¹⁵ Nasprotno, moško, virilno subjektiviteto zaznamuje raztelesenost. Očetovska avtoriteta je zgrajena na hkratnem zavračanju in sklicevanju na naravo, utemeljena je v telesni moči očetovega telesa, a hkrati pomen njegove telesnosti zavrača (Oliver, 1997). V modernistični perspektivi ženska in moški stopata v nasprotjuči si asociaciji ženske z naravo in moškega s kulturo. V kulturo je locirana (čeprav v naravi utemeljena) njegova avtoriteta, ki je avtoriteta kulture (ibidem). Moška asociacija s kulturo je tudi asociacija z delovanjem (moški subjekt kot avtonomni individuum in akter), kar implicira njegovo (z)možnost družbenega spreminjanja. In morda je prav v tem potrebno iskati razloge družbene dovtetnosti in sprejemljivost za spreminjanje pomenov moškosti, a ne tudi pomenov ženskosti.

LITERATURA

- Arendell, T. (ur.) (1997): *Contemporary Parenting: Challenges and Issues*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE.
- Baber, K. M., Allen, K. R. (ur.) (1992): *Women and Families: Feminist Reconstructions*. New York, London: The Guilford Press.
- Davidoff, L., Doolittle, M., Fink, J., Holden, K. (1999): *The Family Story: Blood, Contract and Intimacy, 1830-1960*. London, New York: Longman.
- Delphy, Ch., Leonard, D. (1996): *Familiar Exploitation: A New Analysis of Marriage in Contemporary Western Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Dienhart, A. (1998): *Reshaping Fatherhood: The Social Construction of Shared Parenting*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE.
- Dongen, M. van, Frinking, G., Jacobs, M. (1995): *Changing Fatherhood: An Interdisciplinary Perspective*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Fox, B.J. (1993): *Family Patterns, Gender Relations*. Toronto, Oxford, New York: Oxford University Press.
- Griswold, R. (1993): *Fatherhood in America: a History*. New York: Basic Books.
- Hawkins, A.J., Dollahite, D.C. (ur.) (1997): *Generative Fathering: Beyond Deficit Perspective*. Newbury Park, London, New Delhi: SAGE.
- Hochschild, A. (1997): *The Second Shift*. New York: Avon Books.
- Horkheimer, M. (1976): "Avtoriteta in družina". V: *Problemi razprave*, št. 163-168.

¹⁵ Gre za skrb za druga telesa in njihove potrebe.

- Inglehart, R. (1997): *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Lupton, D., Barclay, L. (1997): *Constructing Fatherhood: Discourses and Experiences*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Muncie, J., et al. (ur.) (1995): *Understanding the Family*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Nakano Glenn, E., et al. (ur.) (1994): *Mothering: Ideology, Experience, and Agency*. New York, London: Routledge.
- Nava, M. (1997): "Modernity's Disavowal: Women, the City and the Department Store". V: Falk, P., Campbell, C. (ur.). *The Shopping Experience*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Oliver, K. (1997): *Family Values: Subjects Between Nature and Culture*. New York, London: Routledge.
- Reber, T. (1993): "Politika materinjenja ali 'Father knows the best: for him the play, for her the rest'". V: Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo. XXI, 162-163, 15-22.
- Ribbens, J. (1994): *Mothers and Their Children: A Feminist Sociology of Childrearing*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Roberts, E. (1995): *Women and Families: An Oral History 1940-70*. Cambridge, Oxford: Blackwell.
- Segal, L. (1997): *Slow Motion: Changing Masculinities, Changing Men*. London: virago.
- Thorne, B., Yalom, M. (ur.) (1993): *Rethinking the Family*. Boston: Northeastern University Press.
- Wright, C., Jagger, G. (ur.) (1999): *Changing Family Values*. London, New York: Routledge.